

Carles Parellada i Enrich

Mestre. Membre de la Unitat de Formació del Professorat d'Infantil i Primària de l'ICE de la Universitat Autònoma de Barcelona i *Cocordinador de la formació en Pedagogia Sistèmica a l'Institut Gestalt de Barcelona*

Durant molts anys vaig ser mestre d'una escola pública d'educació infantil i primària, l'Escola Els Convents de Martorell, de la que encara guardo un profund reconeixement en el meu cor. D'alguna manera, qualsevol experiència en educació amb infants, viscuda intensament, et converteix en un expert en comunicació, gairebé diria que necessàriament. Les coses avui dia es professionalitzen molt i cada vegada tenen un caire més tècnic. D'alguna manera es parla que els mestres anem en aquesta direcció. Realment, però, el que ens identifica com a professionals és la comunicació.

Us parlaré d'alguns aspectes de la comunicació vinculats a l'educació, encara que no exclusivament a aquest àmbit. Aspectes que podem mirar des de l'educació i que són importants, que els mestres poden contemplar a les escoles. L'objectiu principal de la feina del mestre és que els nens i les nenes aprenguin els coneixements que la societat els reclama. Igual d'important és, també, que se sentin satisfets amb aquests processos, feliços, en definitiva que creixin harmònicament i, sobretot, que puguin establir un nivell de convivència amb els altres que els permeti tenir una vida cada vegada més amable.

Des d'aquest punt de partida us parlaré d'un parell d'idees significatives en el món de la comunicació, de les moltes a les que podria fer referència. Al fer-ho evocaré a persones que van desenvolupar la teoria de la comunicació humana, com Paul Watzlawick, i més recentment biòlegs com Humberto Maturana, o alguns mestres de l'Equador, com Mauricio i Rebeca Wild, que han elaborat un coneixement molt afinat del que significa comunicar; i com no, el nostre estimat contertulià, en Sebastià Serrano, que és un dels meus mestres i que sento que gairebé ja ho ha dit tot en relació a la comunicació. En fi, tot el que jo diré ara té a veure amb aquests referents. Agafaré algunes idees d'aquests autors per a donar-li un sentit favorable pel bon desenvolupament del sistema educatiu.

Primer és veure com situem la comunicació en l'àmbit de l'escola. Una idea primordial és que la comunicació no es consolida quan el que compartim en aquesta comunicació té a veure amb un mecanisme de poder. A l'escola, el coneixement pot ser utilitzat per alguns mestres com un arma de poder respecte als alumnes. Com una posició de superioritat sobre l'infant que desconeix, o no sap moltes de les coses que el mestre li mostra.

Quan qualsevol de nosaltres utilitza un àmbit de comunicació per a ser el centre d'atenció, sabent el poder que ens atorga el coneixement, el prestigi que podem tenir per alguna raó, es produirà el fenomen contrari del que volem: s'actuarà una exclusió. Des del poder s'exclou l'altre. Perquè en realitat l'única cosa que li interessa a aquest poder és mirar els interessos propis. Si el coneixement és utilitzat com aquesta capacitat superior enfront dels altres, perd el seu avantatge com a conquesta del desenvolupament de l'humanitat.

Des d'aquest punt de vista, **què és el que ens interessa en la comunicació?** Generar un procés i dinàmica que és la base del canvi que requereix la nostra societat en aquest temps, que té a veure amb conciliar, amb generar espais que permetin apropar les diferències, conviure en la diversitat. De manera que a través de la comunicació es doni una interacció satisfactòria per a totes les parts. Aquest és un esdeveniment profundament educatiu.

Bàsicament s'ha de donar un altre fet que és fonamental: el "reconeixement". El reconeixement a l'altre és el requisit bàsic per que es doni una bona comunicació. El biòleg xilè, Humberto Maturana, assenyala que si una persona no reconeix l'altra, difícilment existirà comunicació entre elles, i es vehicularà una bona interacció.

Una altra idea important per a situar aquest tema té a veure amb el fet que l'escola és l'etapa més potent i favorable per a desenvolupar una bona comunicació, que a la vegada esdevingui un valor per a les persones i les societats. Té a veure amb un concepte de Maturana que és el "**conversar**". Nosaltres sabem que el llenguatge ens defineix com a espècie humana. El llenguatge és el què ens va dotar, en el nostre procés evolutiu, d'una qualitat extraordinària, inigualable, podríem dir.

Maturana diu que el llenguatge és fonamental, bàsic, i que ha estat una de les pedres fonamentals que ha permès aquesta evolució. Però cal agregar-li al llenguatge una dimensió que afavoreix realment la comunicació entre els éssers humans. I Maturana parla de la idea de conversar. No és una conversa que podríem tenir quan estem en qualsevol lloc. Conversar significa utilitzar el llenguatge per a establir un nivell de comunicació que permet conèixer l'altra persona. I per a conèixer l'altra persona és necessari que la reconeguem tal com és. Maturana fa una distinció molt interessant: diu que no és possible la comunicació si no reconeixem a l'altre com a legítim altre en convivència amb hom. És una idea aparentment complexa però en realitat és ben senzilla. Si jo tinc la possibilitat de mirar a l'altre com a legítim altre, és possible una interacció. Si jo miro a l'altre i no el miro des d'aquesta dimensió, l'altre pot ser que estigui a la defensiva, i difícilment es comunicarà a un nivell profund.

Llavors, **des d'on conversem**? Aquesta seria una altra idea important. És interessant descobrir que les converses que tenim, tenen a veure amb les imatges que hem construït a través de la nostra experiència de vida. Nosaltres venim d'una cultura en la qual el context familiar-social manega un tipus de creences, valors i principis. Tots aquests principis i valors configuren una manera de mirar el món; com conversem, des d'on conversem, és justament a través de tots aquests valors i creences.

Si bé en principi és fascinant, interessant, també té una certa complexitat. I és que a força d'això es creen les imatges que generem sobre com és el món. I són imatges fixes.

Nosaltres mirem el món i el veiem en tres dimensions. Malgrat aquest fet, si ens posem a pensar, en realitat mirem la vida a través d'imatges, de diapositives, i sovint són en blanc i negre. Cada vegada que ens situem davant d'una experiència de la vida, segons quin tipus d'experiència prèvia hem tingut, posem un tipus d'imatge. I aquestes imatges tenyeixen la realitat que estem mirant en funció d'aquelles experiències de la nostra història. En realitat, quan estem amb els altres el que fem és superposar diapositives, imatges creades, amb les quals confegim un tipus de comunicació determinada, sovint sesgada i allunyada de la realitat de l'altre.

Aquesta és una idea molt important. Des d'on mirem, des d'on establim les converses. Aleshores sorgeix una idea rellevant: **com canviar la mirada**? Però abans d'això, m'agradaria agregar una cosa que és fascinant. Quan es donen les converses més importants de la nostra vida? Quan la nostra mare ens cuidava, quan nosaltres érem una criatura molt petita. La nostra mare quan ens cantava, quan ens llegia, quan ens prenia de la mà, ..., tenia unes converses molt subtils. Converses que són gairebé murmuris. Però que contenen missatges extremadament potents. Nosaltres acabarem mirant el món, d'alguna manera, en funció de les imatges que la nostra mare hagi generat en aquestes

converses.

Això és fascinant perquè avui dia sabem que nosaltres transformem la realitat segons com la mirem i pensem. Si tenim consciència d'això, quan nosaltres tinguem els nostres nadons, generarem converses que faran créixer la vida de l'infant, i es produiran canvis extraordinaris.

Si una mare li diu al seu fill: "Quin pare més maco que tens!" O li diu: "Ja veuràs com t'anirà bé a la vida!". Quina és la imatge, quina és la conversa que aquesta mare genera en el seu fill? Si la mare li diu: "el teu pare no està mai amb nosaltres", "el teu pare sempre està treballant i ens té abandonats"; quina és la imatge que construirà el seu fill sobre la paternitat, sobre la masculinitat? Després, l'experiència de la vida ens posarà en moltes situacions on actuarem aquestes converses, amb resultats molt diversos en funció del punt de partida, del seu contingut.

A l'escola es generen moltes converses. En aquest sentit, els mestres i els professors tenim una gran responsabilitat. No solament tenim el treball d'ajudar als joves a que aprenguin coneixements, també a construir aquestes imatges sobre el món a partir del tipus de converses que generem. Quan ensenyem alguna cosa podem generar converses que tinguin un sentit profund.

És important tenir clara la importància d'aquestes converses des de l'origen de la vida i a mesura que els infants van creixent.

En aquest context, conversar hauria de mirar-se com una dansa. Nosaltres, en aquesta dansa, utilitzem les paraules, però també altres eines. Hi ha altres coses que són molt importants, com poden ser les mirades. Una conversa es construeix bàsicament a través de les mirades, a través de la complicitat, a través de la pròpia corporalitat, de la distància, de la proximitat i, curiosament, a través del silenci, i com diu magistralment en Sebastià Serrano, a través d'un sentit exquisit, el tacte.

Normalment en la formació desenvolupem converses en les quals els mestres expliquen les seves experiències docents. Però entre tots hem de construir una altra manera d'intervenir a l'aula. En acabar una d'aquestes sessions, quan vam preguntar què havien descobert, va haver-hi gent que va dir que el que més important havien estat havien sigut els silencis. I, per què són importants els silencis? Què és el que aporta el silenci a una conversa? Aporta la possibilitat de reconèixer a l'altre. Hi ha moments en què un està processant el que l'altre ha dit. No tenim la necessitat de donar-hi una resposta. Amb aquest silenci l'altre sent que tu l'estàs mirant profundament i quan li contestes no li dius una cosa superficial, sinó que li contestes, justament el que l'altre necessita en aquell moment. I així es genera una conversa autèntica. Perquè si l'altra persona se sent reconeguda i escoltada, entra també en aquest mateix nivell de relació.

De què conversem? Ens movem en molts contextos diferents. Per exemple, quan estem amb la família, amb els amics, al treball, en una manifestació pública, o com a polítics, ... Cada context requereix d'una conversa determinada. La conseqüència del nivell de comunicació que es donarà tindrà a veure amb l'ajustament de com nosaltres conversem en cada context.

En aquest sentit hi ha dues premisses: una d'aquestes premisses és que *ens hem de fer responsables del que diem*. Cada vegada que conversem d'una forma significativa en un context, assumim una responsabilitat. I hem de ser responsables del que diem. Vivim en

una societat que no assumeix aquest principi.

L'altra idea és que quan conversem, hem de fer-ho des d'un nivell que ens permeti utilitzar informació que coneixem i, també, arriscar-nos a entrar en la dimensió del que no dominem. Al no arriscar-nos a entrar en un món en el que no tenim domini, no podem créixer a través de la conversa. *Hem d'assumir el repte de la incertesa perquè això és el que afavoreix la creativitat* –la condició és que es faci des de la responsabilitat. Llavors aquestes converses es creen des de molts àmbits diferents.

La introducció del text de la convocatòria d'avui parlava de les noves tecnologies i quines influències poden tenir en l'educació. Hi ha persones que s'escandalitzen amb les noves tecnologies ja que pensen que es perd d'alguna manera una bona part del sentit de la comunicació. Però no hem de dramatitzar-ho. Jo diria que una bona part dels que estem aquí, venim d'una cultura que no ha integrat totalment aquesta tecnologia. Les noves tecnologies formen part d'aquesta nova època. I nosaltres no podem anar en contra d'aquesta dinàmica. Ni tampoc ens hem de preocupar molt, si més no d'entrada, si els nostres fills passen molt temps a l'ordinador, manipulant objectes o tècniques molt sofisticades.

Us podria explicar el cas del nostre fill. Ell no és un lletrat, no és un especialista en cap matèria intel·lectual. És un jove que, com la majoria utilitza els mitjans tecnològics. Que escriu missatges amb el mòbil amb un dit, amb abreviatures que tan sols entenen entre els iguals, ..., i llavors un podria dir: "s'ha perdut l'essència de la comunicació, el valor de les paraules, del llenguatge, de la pròpia sintaxi de la construcció del discurs". Però, el dia que ell es va anar de casa va deixar una carta que contenia tot el que es requereix per a comunicar. Tenia un ordre, estava estructurada, sabent molt bé que volia dir, no tenia faltes d'ortografia i explicava quins eren els seus sentiments, i us asseguro que comunicava molt clarament el que volia expressar-nos, i la seva mare i jo ho vàrem rebre com un gran regal de, i per la vida..

Quan hom s'adona de tot això, sap que no és tan arriscat. El que hem de fer és deixar les pors que genera tot aquest moviment i canvi, i confiar profundament en que les persones formem part d'una història filogenètica de la nostra espècie que està abocada a l'èxit. L'espècie humana no pot fer res més que millorar. Hem de confiar profundament en aquesta dimensió.

Els professors, de tant en tant, tenim discursos bastant antiquats pels temps que corren. Hauríem de preguntar-nos quin tipus de converses hem de generar a l'aula perquè es doni realment un aprenentatge significatiu. Sabem que l'aprenentatge es més que una dinàmica lineal o causal –sabem fa temps que els mestres dominen la tècnica com s'ensenya a restar, i l'alumne ho ha d'aprendre. Això fa temps que va passar a la història. Ara es requereix de l'escola coses molt diverses i sabem profundament que els nens aprenen a través de processos, en els quals l'experiència pròpia sobre la pràctica és una de les bases més importants de l'aprenentatge.

Vivim en l'època quàntica. Vivim en un món que és extraordinàriament ric; disposem d'informacions extraordinàries i una de les preguntes que ens fem en l'equip de l'ICE de la UAB és: podríem crear converses que no solament afavorissin els processos d'aprenentatge, sinó que permetessin fer salts quàntics en el coneixement? Que permetessin passar d'un coneixement a un altre en només un moment, a través de crear una conversa significativa, ajustada a la realitat que els nostres joves estan vivint en aquest moment? És fascinant. Us encantaria escoltar converses d'aquests mestres que

estan intentant desenvolupar una manera de mirar l'educació i l'escola diferent al que coneixem habitualment.

En definitiva, després d'haver sobrevolat alguns aspectes que em semblen suggerents en relació a la temàtica que avui ens convoca: **què és el que es requereix per a desenvolupar una bona educació, per afavorir la comunicació?** Bàsicament es requereixen dues coses: *una és l'amor*. Avui dia, ningú discuteix que l'amor és essencial i no estem parlant de l'amor de les novel·les, sinó que parlo d'aquella emoció que és profundament humana i que ens distingeix dels altres éssers vius. Per tant, necessitem moure'ns en l'educació de l'amor.

I després, hi ha una altra cosa molt important, que és *l'ordre*. En el nostre sistema educatiu i en el món en què vivim, es necessita un cert ordre. Perquè vivim en un entorn extraordinàriament incert i complex; hem de tenir una mica d'ordre que ens ajudi a afrontar aquesta incertesa.

Quan parlo d'ordre em refereixo a fer el que em toca fer en el lloc on joestic. Si jo sóc professor i m'arriba a l'escola una família que té dificultats, no em toca ser jutge de la família, o dir si la família està bé o malament. Jo sóc el mestre, el meu objectiu no és canviar la família, sinó que el nen aprengui i la primera condició perquè un nen o nena aprengui és que l'escola miri amb bons ulls i amb respecte als seus pares. Per tant, l'ordre és fonamental en un equip professional: cadascú té un lloc i una funció. Si nosaltres no mirem aquesta funció i ens ocupem d'allò que els hi toca fer als altres, no funciona res; ni fem el nostre treball, ni deixem que els altres facin el seu.

Bert Hellinger, un pedagog i terapeuta alemany, parla d'uns ordres funcionals als que us remeto si hi teniu més interès, els "ordres de l'amor". Sabem que els sistemes humans tendeixen al desordre, aquest ordre del que parlo té a veure amb la paradoxa de construir les bases per a poder viure en la incertesa del desordre i fer que la vida de les persones, i l'aprenentatge dels infants i els joves es doni d'una forma més creativa, amb moltes possibilitats de realització efectiva.

Tornem a la idea de la responsabilitat. No és una qüestió de culpabilitat o d'incompetència, és una qüestió de responsabilitat. A l'hora d'establir una comunicació profunda a través de la conversa ens convertim en éssers responsables. Si a través d'aquesta mirada, i d'aquesta dimensió amorosa, incentivem aquest procés comunicatiu, el resultat serà extraordinari.

Hi ha científics que debaten sobre el fet que les emocions formen part primera i bàsica del desenvolupament humà. No és una qüestió de si és primer el món emocional o el cognitiu. Són dues cares de la mateixa moneda. De manera que som éssers extremadament emocionals i extremadament cognitius –i això ens distingeix dels altres éssers vius.

Per acabar, recuperaré una idea de Maturana: les emocions configuren l'ésser humà i l'emoció més important és l'amor. Aquest autor defineix l'amor com aquest reconeixement de l'altre com a legítim altre. D'aquesta manera els educadors i les educadores, els professionals, els ciutadans, hem de fer-nos ressò d'aquesta idea. I així, segurament no estarem discutint com fer un món inclusiu, sinó que el món serà profundament incusiu. Ens cal, doncs, crear contextos educatius i de vida amorosos, i això facilitarà moltíssim el nostre esdevenir com a éssers humans creatius i responsables.